

YALÇIN KOÇ'UN ANADOLU MAYASI ADLI ESERİNDE DİL, ONTOLOJİ ve KELAM: BİR KİMLİK FELSEFESİ İNCELEMESİ

Esra DEMİRTAŞ

Ankara İlahiyat Fakültesi, MEB.

esra.rtl@gmail.com

ORCID: 0009-0002-4879-8982

Öz

Bu çalışma, Yalçın Koç'un *Anadolu Mayası* adlı eserini dil, ontoloji ve kimlik felsefesi ekseninde incelemektedir. Koç, Türk düşünce geleneğinde kimliği sosyolojik bir inşa süreci olarak değil, "maya" metaforu üzerinden ontolojik bir süreklilik olarak temellendirir. Makalenin temel odak noktası, eserin "Kelam, Söz, Logos" bölümü üzerinden Batı'nın rasyonel akıl merkezli *logos* geleneği ile Anadolu'nun gönül merkezli *kelam* anlayışı arasındaki radikal kopuşu analiz etmektir.

Koç'un sisteminde "maya", bir varlığı hem var kılan hem de kendi kalmasını sağlayan özsel bir ilkedir. Bu bağlamda yazar, Anadolu kimliğini bir "kültür mozaigi" yerine, dönüştürücü gücü olan bir maya olarak tanımlar. Bu yapının merkezinde ise "gönül" kavramı yer alır. Gönül, yalnızca duygusal bir merkez değil; varlığın tecelli ettiği ve aklın öncülü olan ontolojik bir zemindir. Dil ise bu mayanın ve gönül yapısının dışı vurum alanıdır. Koç'a göre Türkçe, Anadolu mayasının kabı'dır ve dilin yozlaşması doğrudan varlık tarzının bozulması anlamına gelir.

Eserde yapılan en özgün ayrım "kelam" ve "logos" arasındadır. Koç, logosu anlamı sabitleyen ve varlığı donduran Grek-Latin kökenli bir soyutlama olarak eleştirirken; kelamı, gönülde doğan ve varlığı bizzat inşa eden canlı bir süreç olarak tanımlar. Sonuç olarak çalışma, Koç'un düşüncesinin yerli bir felsefe arayışını ontolojik bir düzleme taşıdığını ve Türkçeyi düşüncenin hem taşıyıcısı hem de kurucu öznesi olarak konumlandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yalçın Koç, Anadolu Mayası, Kelam, Kimlik, Dil Felsefesi.

LANGUAGE, ONTOLOGY, and THEOLOGY in YALÇIN KOÇ'S ANADOLU MAYASI: AN INQUIRY into the PHILOSOPHY of IDENTITY

Abstract

This study examines Yalçın Koç's work *Anadolu Mayası* within the framework of language, ontology, and the philosophy of identity. Koç grounds identity in the Turkish intellectual tradition not as a process of sociological construction, but as an ontological continuity through the metaphor of “maya” (the leaven). The primary focus of the article is to analyze the radical rupture between the West's rationalistic, logos-centered tradition and Anatolia's heart-centered understanding of *kalam* (kelam), specifically through the “Kelam, Söz, Logos” section of the work.

In Koç's system, “maya” is an essential principle that both brings a being into existence and enables it to remain as itself. In this context, the author defines Anatolian identity as a transformative leaven rather than a “cultural mosaic.” At the center of this structure lies the concept of *gönül* (the Heart). *Gönül* is not merely an emotional center; it is an ontological ground where existence (the Being/Olan) manifests and which precedes the intellect. Language, on the other hand, is the field of expression for this leaven and the structure of the heart. According to Koç, Turkish is the “vessel” of the Anatolian leaven, and the corruption of language directly implies the degradation of the mode of existence.

The most original distinction made in the work is between *kalam* and *logos*. While Koç criticizes *logos* as a Greek-Latin abstraction that fixes meaning and freezes existence, he defines *kalam* as a living process that originates in the heart and actively constructs existence. Consequently, this study reveals that Koç's thought elevates the search for a native philosophy to an ontological level and positions Turkish as both the carrier and the foundational subject of thought.

Keywords: Yalçın Koç, Anadolu Mayası, Kelam (Kalam), Identity, Philosophy of Language.

Giriş: Yalçın Koç'un Anadolu Mayası'nda Dil, Ontoloji ve Kimlik

Anadolu Mayası, Türk düşünce geleneğinde hem içerik hem yöntem bakımından özgün bir konuma sahiptir. Koç, fizik alanındaki formel eğitimini geride bırakıp felsefeye yönelmiş bir düşünür olarak, varlığı, dili ve kimliği Türk kültürünün iç dinamiklerinden hareketle yeniden temellendirmeye çalışır. Anadolu Mayası bu bağlamda yalnızca kültürel kimlik tartışmalarına değil, aynı zamanda dil felsefesi, ontoloji ve teolojiye uzanan bir nazariyat önerisi sunar.

Eser, dört ana makaleden oluşur:

“Anadolu Mayası”, “Anadolu Mayasında Toplum”, “Anadolu Mayası ve Kelam, Söz, Logos” ile “Anadolu Mayası ve Doğuş, Evrim, Kimlik”. Bu dört bölüm, görünürde birbirinden bağımsız gibi görünse de Koç'un temel amacı olan “kimliğin ontolojik mahiyetini” açıklamak üzere iç içe geçer. Yazarın kendine özgü “maya” metaforu, kültür kavramından farklı olarak kimliği dönüştüren, ama aynı zamanda sürekliliğini sağlayan bir özsel gücü temsil eder.¹

Koç'un çalışması, modern kimlik tartışmalarına yerel bir ontoloji üzerinden katkı sunar. O, Türk kimliğini sosyolojik bir olgu olarak değil, bir “asli varlık biçimi” olarak ele alır. Bu yönüyle Koç, Türk düşünce geleneğinde Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Topçu ve İzmirli İsmail Hakkı gibi isimlerin açtığı yerli felsefe arayışını bir adım ileri taşır. Bu makalenin amacı, Anadolu Mayası adlı eseri hem bütünsel yapısı içinde tanıtmak hem de özellikle “Kelam, Söz, Logos” başlıklı bölümde ortaya konulan dil-ontoloji ilişkisini ayrıntılı biçimde incelemektir.

Bu inceleme, Yalçın Koç'un düşüncesinde dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, kimliğin ve varoluşun taşıyıcısı olarak nasıl kurulduğunu göstermek amacındadır. Çalışmanın özgünlüğü, “Anadolu mayası” kavramının yalnızca kültürel bir benzetme değil, varlık ve dil arasında bir bağ kuran metafizik bir model olduğunu ortaya koymasındadır.

1 Yalçın Koç, *Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2014, 7.

Literatür ve Kuramsal Arka Plan

1. Yerli Düşünce Arayışları ve Koç'un Konumu

Cumhuriyet dönemi düşüncesinde “yerli felsefe” arayışı, özellikle 1960’lardan itibaren Türk düşünürleri arasında önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Hilmi Ziya Ülken’in Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi (1966) adlı eserinde belirttiği gibi, Türkiye’de felsefi düşünce genellikle “Batı’dan alınmış kavramlarla yerel sorunları ifade etme çabası” içinde şekillenmiştir. Nurettin Topçu, İsyân Ahlâkı (1939) ile yerli bir maneviyat felsefesi kurmaya çalışırken, Koç bu mirası daha ontolojik bir düzleme taşır.

Koç’un Anadolu Mayası’ndaki temel farkı, “kimlik” ve “öz” kavramlarını etik veya sosyolojik düzeyde değil, “maya” metaforu üzerinden varlık bilimsel bir boyutta ele almasıdır. Bu yaklaşım, onu yalnızca yerli felsefe geleneği içinde değil, aynı zamanda modern kimlik teorileriyle de ilişkilendirir.

2. Batı Düşüncesiyle Hesaplaşma

Koç’un düşüncesinde Batı felsefesiyle sürekli bir hesaplaşma görülür. Özellikle Grek-Latin Kilise geleneği olarak adlandırdığı epistemolojik yapının, Anadolu insanının varlık tarzını açıklamakta yetersiz olduğunu ileri sürer.² Ona göre Batı düşüncesi, “rasyonel birey”i merkeze almış, bu bireyin diğer karmaşık ve bilinmez yönlerini ve “gönül” boyutunu ihmal etmiştir. Anadolu mayasında ise gönül, bilginin ve varlığın asıl kurucu zemini olarak yer alır.

Bu yaklaşım, Heidegger’in varlık sorusuna yönelişinde olduğu gibi, Batı düşüncesine bir iç eleştiri içerir; ancak Koç’un amacı Heideggerci bir ontoloji üretmek değil, Anadolu kimliğinin “özgül ağırlığı” bu tür düşünce formlarına karşı konumlandırmaaktır.

3. Kimlik, Dil ve Ontoloji İlişkisi

Koç’un kavramsal sistemi üç eksen üzerine kuruludur: (1) Kimlik, (2) Dil, (3) Ontoloji.

2 Koç, *Anadolu Mayası*, 85.

Kimlik, Koç'a göre "kültürel olarak inşa edilen" değil, "mayalanan" bir varlık biçimidir.³ Dil, bu mayalanmanın dışı vurum alanıdır. Dolayısıyla Türkçe yalnızca bir iletişim aracı değil, Anadolu mayasının "kelam kabı"dır.⁴ Ontoloji ise, bu iki alanın birleşim noktasında yer alır; çünkü kimliğin özü, varlığın dilde açığa çıkma tarzıdır.

Bu yönüyle Koç'un düşüncesi, dil felsefesiyle ontolojiyi birleştiren bir yapı sergiler. Anadolu Mayası yalnızca kültürel bir deneme değil, dil-varlık ilişkisini yerli bir zeminde açıklayan bir felsefi sistem denemesidir.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel bir içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yalçın Koç'un Anadolu Mayası adlı eseri birincil kaynak olarak incelenmiş, metin içi kavramların anlam alanı çözümlemesi yapılmıştır. İnceleme üç düzeyde gerçekleştirilmiştir:

1. Kavramsal çözümleme: "Maya", "gönül", "kelam", "öz", "ferdi birey" gibi temel kavramlar belirlenmiş ve eser içindeki bağlamları incelenmiştir.
2. Yapısal çözümleme: Eserin dört ana makalesi arasındaki ilişkiler ve tematik süreklilik değerlendirilmiştir.
3. Eleştirel değerlendirme: Koç'un düşüncesi çağdaş kimlik kuramları (özellikle Charles Taylor ve Paul Ricoeur'un özdeşlik kavramları) bağlamında tartışılmıştır.

Bu yöntem, Koç'un metnin edebî bir üslup taşımasına rağmen, felsefi içerik bakımından sistematik bir çözümlemeye elverişli olduğunu göstermektedir. Ayrıca alıntılar doğrudan eserin 2014 baskısından sayfa numarasıyla verilmiştir.

Teorik Çerçeve: "Maya" Kavramı ve Ontolojik Süreklilik

Koç'un en özgün katkısı, "maya" kavramını felsefi bir kavram hâline getirmesidir. "Maya" onun için yalnızca bir biyolojik ya da kültürel benzetme değil, kimliğin sürekliliğini sağlayan ontolojik bir ilke niteliğindedir. Koç, mayayı "asıl" ve "öz" kelimeleriyle birlikte

³ Koç, *Anadolu Mayası*, 22.

⁴ Koç, *Anadolu Mayası*, 77.

kullanır: “*Maya, asıldır; çünkü bir şeyi hem var kılar hem de o şeyin kendi kalmasını sağlar.*”⁵ Kendiyle aynı kalan şeye de cevher denir.

Bu tanım, Aristoteles’in entelecheia (içkin ereksellik) kavramıyla benzerlik taşır; fakat Koç, bu benzerliği Anadolu merkezli bir varlık anlayışıyla dönüştürür. Ona göre Anadolu coğrafyası, farklı kültürlerin üst üste binmesiyle değil, bir “Türk mayası”yla yoğrulmuştur.⁶ Bu nedenle “kültür mozağı” kavramını reddeder; çünkü mozağın parçaları kendi bütünlüğünü korurken, maya yeni bir öz üretir.

“Maya”nın felsefi anlamı, Koç’un dil, gönül ve kelam kavramlarını kurduğu üçlü sistemle birleşir:

Dil, mayanın görünür kılındığı alandır.

Gönül, mayanın içsel biçimidir; varlık, gönülde tecelli eder. Kelam, bu içsel varlığın dile dönüşüm biçimidir.

Bu üçlü sistem, Koç’un düşüncesinde kimliğin yalnızca bir tarihsel aidiyet değil, aynı zamanda metafizik bir olgu olduğunu gösterir. Böylece Koç, Batı kimlik felsefelerinin “inşa” vurgusuna karşılık “doğuş”u önceler.⁷

Anadolu Mayasında Dil, Gönül ve Kimlik

Koç’un “gönül” kavramı, onun tüm sisteminin duygusal değil, ontolojik merkezidir. Gönül, “ben” ile “biz” arasındaki bağı kurar; bireyi hem ferdi hem de toplumsal kılar. Koç’a göre Anadolu insanı “gönül insanıdır”; gönül, aklın yerini değil, tamamlayıcılığını ifade eder.⁸

Dil ise bu gönül yapısının dışavurumudur. “Türkçe, Anadolu mayasının kabıdır” ifadesi,⁹ Koç’un dil anlayışını açık biçimde özetler. Türkçe’nin kelime kökenleri, ses yapısı ve düşünce tarzı, Anadolu’nun kimliğini taşıyan ve dönüştüren bir araç olarak görülür. Bu anlayış, Wittgenstein’in “dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır”

5 Koç, *Anadolu Mayası*, 9.

6 Koç, *Anadolu Mayası*, 17.

7 Koç, *Anadolu Mayası*, 121.

8 Koç, *Anadolu Mayası*, 54.

9 Koç, *Anadolu Mayası*, 77.

önermesiyle uzaktan benzerlik taşısa da Koç'ta dil yalnızca bir sınır değil, bir yaratma kuvvetidir. Koç Anadolu Mayasında “Dil” ve “bir dil” ayırımıyla bunu aşmaktadır. Dil, insanın aşkınlık tasavvurudur. Bir dil ise (Türkçe, Arapça, Fransızca gibi) düşüşün yani dünyadaki “isimlendirme” sürecinin fonetik yansımasıdır.

Koç, bu nedenle Türkçe'nin çözülüşünü Anadolu kimliğinin çözülüşüyle eşdeğer sayar. Dilin unutulması, mayanın bozulması demektir. Dolayısıyla dil, bir kimlik politikası değil, bir varlık tarzıdır.

“Kelam, Söz, Logos” Bölümünün Ayrıntılı Analizi

1. Dil ve Varlık Arasında: Kelamın Ontolojik İşlevi

Koç'un Anadolu Mayası'nda en derin felsefi çözümlemeyi yaptığı kısım “Kelam, Söz, Logos” başlıklı üçüncü bölümdür.¹⁰ Bu bölümde yazar, dilin varlıkla ilişkisini Batı düşüncesinin “logos” merkezli geleneğiyle karşılaştırmalı olarak tartışır.

Koç'a göre “kelam”, yalnızca sesli bir ifade biçimi değildir; varlığın bizzat açığa çıkma tarzıdır. *“Söz, gönül--varlığın dilde görünmesi hâlidir; logos ise bu görünüşü dilden koparıp aklın soyut alanına taşır.”*¹¹

Koç burada “kelam”ı, hem İslam düşüncesindeki metafizik boyutuyla hem de Türkçe'nin iç ritmiyle ilişkilendirir. Kelam, ona göre, “gönülde doğan ve varlığı yeniden kuran” bir eylemdir.¹² Dolayısıyla kelam, yalnızca anlam taşımaz; varlık kurar.

Bu düşünce çizgisi Heidegger'in “dil varlığın evidir” önermesiyle temas hâlinindedir; fakat Koç, Heidegger'in ontolojisini “kelamsız” bulur. Çünkü Heidegger'in dili Grek kökenli logos geleneğinden kurtulamaz. Anadolu mayasında ise kelam, gönül merkezlidir ve varlığı hem doğuran hem de besleyen bir kuvvet olarak görülür. Dolayısıyla dil varlığın evi olamaz, varlık “dilsel” boyutun üzerindedir.

*“Kelam, gönülde doğar; gönülsüz söz, söz değildir.”*¹³

¹⁰ Koç, *Anadolu Mayası*, 73-112.

¹¹ Koç, *Anadolu Mayası*, 75.

¹² Koç, *Anadolu Mayası*, 78.

¹³ Koç, *Anadolu Mayası*, 80.

Bu ifade, Koç'un dil anlayışının duygusal değil, varoluşsal yönünü gösterir. Gönül, aklın öncülüdür; çünkü varlığın kendisini açtığı ilk yer gönüldür. Kelam, gönüle doğduğu için ontolojik bir içeriğe sahiptir.

2. Logos'un Eleştirisi ve Batı Düşüncesiyle Kopuş

Koç, "logos"u Grek-Latin düşüncesinin rasyonel ve nesnel dil kavrayışının simgesi olarak görür. Logos, anlamı sabitlemek ve nesneleri sınıflandırmak ister. Bu durum, dilin canlılığını ve varlıkla olan doğrudan bağını kesintiye uğratar.¹⁴

Yazar, "kelam" ile "logos" arasındaki farkı şu şekilde açıklar: "*Logos, varlıktan doğmaz; kelam ise doğuşun kendisidir.*"¹⁵

Bu cümle, Koç'un Batı felsefesine yönelttiği temel eleştiriyi özetler: Batı dilleri, özellikle Grekçe ve Latince, düşüncüyü kavramsal soyutlamalar içinde dondurmuş, dilin doğurgan gücünü yitirmiştir.

Koç'un nazarında Türkçe ise kelamın doğuşuna imkân veren "yaşayan bir dil"dir. Çünkü Türkçe'de her kelime "bir kökten doğar, bir sese tutunur ve bir gönül anlamı taşır."¹⁶ Bu nedenle Türkçe, Anadolu mayasının hem taşıyıcısı hem koruyucusudur.

3. Kelamın Gönül Boyutu: Dilin İçsel Manevîyatı

Koç'un "kelam"ı merkeze alması, onun felsefesinde dilin manevî bir alanla birleştiğini gösterir. O, kelamı sadece konuşma değil, "gönül varlığının sesi" olarak görür.¹⁷

Bu bağlamda Koç, "kelam" ile "dua" arasında da bir benzerlik kurar:

*"Dua, kelamın saf biçimidir; çünkü gönül kendini orada en açık hâliyle dile getirir."*¹⁸

Koç, kelamı ilahî olanla insanî olanın kesişim noktası olarak ele alır. Bu noktada felsefi düzlem teolojik bir derinlik kazanır: Varlığın

14 Koç, *Anadolu Mayası*, 89.

15 Koç, *Anadolu Mayası*, 91.

16 Koç, *Anadolu Mayası*, 94.

17 Koç, *Anadolu Mayası*, 101.

18 Koç, *Anadolu Mayası*, 103.

sözle başlaması (kūn fe yekūn) metaforu, kelamın yaratıcı niteliğini doğrular. Fakat burada dikkat etmek gerekir, bu söz “logossuz”dur.

Böylece kelam, Koç’un düşüncesinde hem dil felsefesinin hem de ontolojinin merkezinde yer alır.

4. Dil, Gönül ve Kimlik Üçlüsü

“Kelam, Söz, Logos” bölümünde Koç, dilin çözülmesiyle kimliğin de çözüleceğini savunur. “*Dil, mayanın kabıdır; kap kırıldığında maya dağılır*”¹⁹ derken, kültürel yozlaşmayı yalnızca sosyolojik değil, ontolojik bir kayıp olarak nitelendirir.

Bu nedenle Türkçe’nin korunması yalnızca bir kültür politikası değil, varlık bilincinin korunması anlamına gelir.

Koç’un “ferdi birey” kavramı da bu bağlamda dilsel ve gönüsel bir öz taşıyıcısıdır. Anadolu insanı, kelamla var olan bir “ferd”dir; çünkü kelam hem onun kimliğini hem de toplumsal bağını belirler.

5. “Kelam”ın Evrensel Anlamı: Anadolu Mayasının Felsefi Katkısı

Koç’un kelam anlayışı, yalnızca Türk kimliğine özgü bir kavram-sallaştırma değildir. O, kelamı evrensel bir varlık ilkesi olarak görür: “*Kelam, varlığın gönülde yankısıdır; o yankı olmadan ne kimlik ne toplum, ne de insan olur.*”²⁰

Bu ifade, Koç’un düşüncesinin yerli olduğu kadar evrensel bir iddia taşıdığını gösterir. Anadolu mayası, yalnızca etnik veya kültürel bir olgu değil, varlığın kelamda açılan birliği anlamında metafizik bir modeldir.

Sonuç ve Değerlendirme

Yalçın Koç’un Anadolu Mayası adlı eseri, Türk düşüncesinde kimlik, dil ve ontoloji konularını yeniden yorumlayan özgün bir felsefi metindir. Özellikle “Kelam, Söz, Logos” bölümü, dilin yalnızca bir anlam aktarım aracı olmadığını; varlığın, gönül aracılığıyla dile gelme tarzı olduğunu vurgular.

19 Koç, *Anadolu Mayası*, 107.

20 Koç, *Anadolu Mayası*, 111.

Koç, Batı'nın “logos” merkezli akıl geleneğine karşı “kelam” merkezli bir gönül metafiziği geliştirir. Bu yönüyle onun çalışması hem yerli felsefe arayışlarına hem de küresel düzeyde dil- varlık tartışmalarına alternatif bir bakış sunar.

Eserin en güçlü yanı, Türkçe'nin felsefi bir dil olarak işlenişidir. Koç, Türkçeyi düşüncenin yalnızca aracı değil, konusu hâline getirir. Ancak metin, felsefi sistematik bakımından zaman zaman yoğun metaforik anlatım nedeniyle soyut bir dil taşır. Buna rağmen, Anadolu Mayası Türkiye’de “dil ile varlık” arasındaki ilişkiyi yerli bir kavramsal çerçeveye taşıyan nadir çalışmalardan biridir.

Koç'un önerdiği model, çağdaş kimlik tartışmalarında sıkça vurgulanan “çoğulluk” fikrine mesafeli dursa da kimliğin ontolojik boyutunu yeniden hatırlatması bakımından önem taşır. Anadolu mayası, Koç'un felsefesinde bir kültür değil, bir varlık tarzıdır; kelam, bu varlığın dildeki tezahürüdür.

Kaynakça

Koç, Yalçın. Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Cedit Neşriyat, 2014.